

„ROYAL SOCIETY OF LONDON” – EXPRESIE A SPIRITULUI ȘTIINȚIFIC ILUMINIST DIN ANGLIA SEC. XVI–XVII

COSMIN DUMITRESCU

„Royal Society of London” and the scientific spirit of the Enlightenment in XVIth and XVIIth Century of England. The ideological influences suffered by the founding members of the *Royal Society of London* materialized in a philosophical doctrine of Enlightenment and Rationalism, focusing on scientific observation and experimental analysis; *empiricism* was a general methodological approach to verifying theories and obtaining scientific information, and the interest in natural laws, cosmic order research, and trust in the beneficial power of human reason were the cornerstones of the *Royal Society of London's* work. From an ethical point of view, their approach was in the horizon of a humanistic and anthropocentric vision, accompanied by moderate skepticism, but which led, on a religious realm, to the formation of a deaf concept.

Keywords: „Royal Society of London”; Enlightenment; rationalism; empiricism; ideological influences; anthropocentric vision; moderate skepticism.

Anglia secolelor XVI–XVII oferă cercetătorului tabloul eterogen al unei serii de evenimente dramatice și de transformări social-politice, culturale și religioase, suferite de societatea britanică: trecerea de la absolutismul monarhic la monarhia parlamentară în 1689¹, Revoluția burgheză începută în anul 1640, sub domnia Regelui Carol I Stuart, urmată de înlăturarea monarhiei în 1649; Protectoratul lui Oliver Cromwell (1653–1659), urmat, după moartea acestuia, de Restaurația monarhiei Stuartilor în anul 1660; flagelul Marii Ciume a Londrei în anul 1665 și tot în Londra, Marele Incendiu din 1666; în 1688, Revoluția Glorioasă îl va aduce pe tron, fără viloențe armate, pe Wilhelm de Orania, iar în 1714, după moartea Reginei Anne², coroana îi va reveni lui George I, primul rege german din Casa de Hanovra. În continuarea acestui studiu, vom face o prezentare mai detaliată a epocii Restaurației (1660–1688) și vom analiza contribuția factorilor de natură religioasă la declanșarea Revoluției din Anglia, dar și a însemnătății ideologiei iluministe în construirea unei societăți în care rolul științelor naturale și dezvoltarea cercetării științifice a fost atât de mare încât perioada cuprinsă între anii 1600–1700 a primit numele de Epoca Luminilor sau Secolul Rațiunii (*The Age of Reason*). La o analiză mai profundă,

¹ În acest an este elaborată *The Bill of Rights (Declarația Drepturilor)*, prin care erau limitate puterile regelui, erau garantate drepturile cetățenilor și era legiferată separația puterilor în stat.

² Regina Anne a Angliei, Scoției și Irlandei (1665–1714) a fost ultimul monarh englez al Casei Stuart.

Însă, situația ne apare ceva mai complicată, deoarece tot în această perioadă, în care Știința și luminile rațiunii își făceau simțită prezența, au avut loc cele mai extinse prigoane ale Inchiziției împotriva ereticilor și cele mai atroce persecuții religioase – care au însângerat sfârșitul sec. al XVI-lea și prima jumătate a sec. al XVII-lea, atât în Anglia, cât și în întreaga Europă Occidentală.

Restaurația Stuartilor își află începutul printr-un eveniment grandios la care Samuel Pepys³ ne spune că ar fi participat zece mii de oameni: sosirea triumfală la Londra, pe 29 mai 1660, a lui Charles II. Data nu fusese aleasă deloc întâmplător; ea corespundea cu cea de-a treizecea aniversare a zilei de naștere a suveranului britanic⁴. Charles a fost considerat drept unul dintre cei mai populari monarhi britanici, numit de popor *The Merry Monarch* (*Monarhul Fericit*), datorită modului său de viață și al hedonismului Curții sale. Încoronarea lui Charles II ca rege al Angliei, Scoției și Irlandei a însemnat revenirea la normalitate după mai mult de un deceniu de stăpânire a regimului autoritar al lui Cromwell și a Puritanilor⁵. Odată cu instaurarea domniei regelui Charles II, Anglia a întors spatele modului de viață auster impus de puritani și a intrat într-o perioadă nouă în care bucuria de a trăi reprezenta principala caracteristică a fastuoasei Curți a lui Charles II – dând totodată tonul vieții politice și sociale a aristocrației britanice.

Charles își petrecuse o mare parte a exilului său în Franța și odată cu reîntoarcerea sa, el a încercat să reproducă și chiar să întrecă modul de viață sofisticat al societății pariziene și splendoarea Curții lui Louis XIV – față de care simțea o vie admirație. În această perioadă au reînceput balurile elegante și s-au redeschis teatrele, cu spectacole din genul *comedies of manners* („comedii ale moravurilor”), care satirizau comportamentul diferitelor clase sociale prin reliefarea unei tipologii a caracterelor personajelor, unul dintre cei mai importanți autori fiind Oscar Wilde. Ca și Louis XIV, Charles s-a declarat patronul artelor și științelor, desemnându-l pe John Dryden în mod oficial primul poet laureat al Angliei și semnând actul de înființare și regulamentul primei societăți de studii din domeniul științelor naturale, cu sediul la Londra, *Royal Society*. Pentru acest fapt și pentru deschiderea și sprijinul acordat de regele Charles II instituționalizării cercetării științifice, am considerat relevantă realizarea acestui demers de prezentare a contribuției sale în cadrul procesului de apariție și dezvoltare a instituțiilor academice. Literatura, arta, muzica și în general disciplinele scholastice au revenit la viață și s-au dezvoltat în mod viguros în această perioadă de pace și prosperitate socială, Anglia devenind unul dintre cele mai avansate centre ale activității științifice din Europa.

³ Samuel Pepys (1633–1703), scriitor și cronicar englez, membru al Parlamentului.

⁴ Charles II se născuse pe 29 mai 1630.

⁵ Puritanii erau un grup al Bisericii Reformate Engleze din sec. XVI–XVII care doreau să „purifice” Biserica Angliei de toate elementele liturgice și sacramentale de sorginte catolică. Mișcarea era similară celei a Catharilor din Franța. Existau două facțiuni majore „puritane”: *presbiterienii*, care doreau păstrarea unității Bisericii Anglicane, dar reformarea ei după principii calvine și *separatiștii*, cei care considerau Biserica Anglicană atât de coruptă, încât era necesară separarea de aceasta.

Știința modernă,

afirmă R.T. Home,

după cum este în mod general acceptat, și-a avut începuturile în „lungul” secol al XVII-lea, într-o perioadă la care istoricii științei se referă în mod obișnuit denumind-o *The Scientific Revolution* (Revoluția Științifică)⁶.

Între publicarea în anul 1543 a tratatului *De Revolutionibus Orbium Coelestium* a lui Copernic și moartea lui Isaac Newton în 1727, felul în care oamenii gândeau lumea în care trăiau s-a schimbat dramatic⁷.

În mediile academice – care-și aflaseră noi forme de organizare în cadrul societăților științifice și surse alternative de informare, prin intermediul articolelor și jurnalelor acestor societăți –, concepția despre univers și societate era acum fundamentată pe premise raționale, obținute ca urmare a creșterii semnificative a rolului experimentului, ca factor principal al cercetării științifice. Teoriile acestea evidențiau *natura umană*, considerată elementul fundamental al organizării sociale și propuneau ca soluție de rezolvare a conflictelor încheierea unui *contract social* între supuși și guvernanți, în baza căruia era respins absolutismul monarhic de drept divin, erau garantate drepturile cetățenilor și era exprimată încrederea în *puterea rațiunii* de a asigura progresul social. Toleranța religioasă – bazată pe acceptarea diferențelor de natură confesională – era privită de savanții acestei perioade ca o condiție necesară pentru instituirea unui climat social de încredere și toleranță civică. Libertatea conștiinței și cea a gândirii constituiau pentru curentul iluminist, pilonii principali ai oricărui progres în domeniul cercetării științifice. Ideile de *libertate a conștiinței* și de *libertate socială* sunt, poate, conceptele filosofice cele mai importante din cadrul doctrinei iluministe.

Un rol major în această dezvoltare l-a jucat democratizarea cuvântului scris, prin tipărirea cărților⁸, publicațiilor și lucrărilor de popularizare a științei. Prin presă și prin intermediul publicațiilor au fost puse în contact mediile savante și elitele politice ale vremii cu populația urbană, ideile scriitorilor-filosofi devenind adevărate borne valorice ale societății. Acest fapt a fost posibil ca urmare a dezvoltării instituționalizate a procesului educațional de alfabetizare. Prin consecință, apare un nou concept sociologic, și anume cel de *opinie publică*. Produs al mediilor educaționale și de informare, aceasta va deveni treptat un factor colectiv ce se va

⁶ R.T. Home, *Scientific Works for the English Restoration*, The University of Melbourne Library Journal, Melbourne, 1999, p. 10.

⁷ *Ibidem*.

⁸ În anul 1660, Samuel Pepys începe să scrie *Jurnalul* său de epocă; în 1671 apare *Paradise Regained* (*Paradisul Regăsit*) al lui John Milton; în anul 1690, filosoful John Locke publică eseu *Two Treatise on Government*; în 1719 apare romanul *Robinson Crusoe* al lui Daniel Defoe, în anul 1726, Jonathan Swift publică la Londra *Guliver's Travels* (*Călătoriile lui Guliver*) iar pe 15 aprilie 1755, Samuel Johnson publică *A Dictionary of the English Language* (*Un dicționar al limbii engleze*).

raporta critic față la evenimentele și valorile epocii. Tot în această perioadă cartea tipărită se transformă într-un produs intelectual și devine un bun accesibil publicului, ieșind astfel din cercul strâmt al tiparnițelor și editurilor academiilor, sau din sfera colegiilor eclesiastice; încep să apară tipografiile și editurile private, librăriile și saloanele de lectură, apoi bibliotecile publice.

Charles II reușise deja, prin *Declarația de la Breda* din 1660, să garanteze toleranța religioasă și să se îndrepte spre obținerea unui oarecare echilibru în cadrul societății engleze, răvășită de conflictele militare și de disputele sângeroase dintre catolici și protestanți. Apartenența religioasă a Casei Regale britanice a fost considerată o problemă de prim rang pe parcursul desfășurării evenimentelor sociale și politice care au contribuit la declanșarea Revoluției din Anglia, finalizată prin reformele impuse de Parlament în timpul Restaurației. După separarea din anul 1533 de Biserica Romei, Anglia devenise o națiune Protestantă, a cărei Biserică națională era Biserica Anglicană; regele era conducătorul atât al statului, cât și al Bisericii, iar instituțiile politice – în mod special Parlamentul – vegheau ca religia monarhului să fie aceeași cu credința poporului⁹, acest fapt fiind deosebit de important pentru menținerea păcii sociale și echilibrului politic.

Toate aceste reforme sociale și politice, începute încă din timpul domniei regelui Charles II, prin care s-au obținut importante drepturi și libertăți, însoțite de înființarea la Londra, prin decret regal, a primei academii științifice din Europa: *Royal Society*, au contribuit la considerarea de către istorici a perioadei cuprinse între sec. XVI și XVII drept o epocă în care Rațiunea a triumfat în fața „obscurantismului” Evului Mediu. Însă tot în această perioadă își va face simțită prezența și problema *antagonismului* dintre zorii luminoși ai apariției Științei și amploarea – aproape fără precedent în spațiul european – a războaielor și persecuțiilor religioase. Și dacă în perioada medievală războaiele religioase au fost purtate de statele occidentale creștine împotriva celor de altă credință – în special a musulmanilor –, după reforma protestantă începută de Martin Luther în 1517 aceste conflicte au avut loc între cei care înțelegeau în mod diferit viața în cadrul Bisericii lui Hristos.

În cel de-al doilea volum al valoroasei lucrări a lui Jean Delumeau: *Frica în Occident – O cetate asediată*¹⁰, care acoperă în mod magistral întreaga problematică a angoaselor secolelor XIV–XVIII, autorul dedică două capitole: XI și XII, unei „enigme istorice: marea reprimare a vrăjitoriei”¹¹. Considerăm oportună prezentarea, în continuarea studiului nostru, a acestei crize religioase existente în Anglia sec. XVI–XVII, așa cum a fost descrisă în cele două capitole ale cărții lui Jean Delumeau, deoarece ne oferă o imagine obiectivă asupra contextului social și istoric marcat de anxietăți și conflicte, deasupra căruia Rațiunea a reușit să se înalțe, iar Știința să-și răspândească razele.

⁹ O interpretare a principiului enunțat de Dieta de la Augsburg în anul 1555: *Cuius regio, eius religio*, prin care se afirma dreptul principilor de a impune religia pentru care au optat și supușii lor.

¹⁰ Jean Delumeau, *Frica în occident*, vol. II, *O cetate asediată*, Edit. Meridiane, București, 1986.

¹¹ Jean Delumeau, *op. cit.*, pp. 263–337.

În capitolul intitulat *Ascensiunea unei frici*¹², Jean Delumeau afirmă că

în tot secolul al XVI-lea și în prima jumătate a celui de al XVII-lea, procesele și execuțiile de vrăjitori și vrăjitoare s-au înmulțit în diferitele colțuri ale Europei occidentale și centrale, demența persecuțiilor atingând paroxismul între 1560 și 1630¹³.

În Anglia, în perioada 1560–1700 au avut loc 109 execuții publice ca urmare a proceselor de vrăjitorie, iar în Scoția – în perioada 1590–1680 – au avut loc 400 de execuții confirmate de documentele vremii.

În Anglia și îndeosebi în Essex,

continuă Delumeau,

vânătoarea de vrăjitori și vrăjitoare a fost violentă mai cu seamă sub domnia reginei Elisabeta, în ciuda unei panici ucigătoare mai tardive, dar destul de scurtă în 1645. Represiunea a fost de asemenea foarte dură în Scoția odată cu triumful Reformei în 1560¹⁴

Anglia a fost în general mai circumspectă în vânătoarea de vrăjitori și vrăjitoare. Totuși, în 1645, an fierbinte în Essex, tribunalele locale au judecat 36 de suspecți și au executat 19 dintre ei¹⁵.

Implicarea statului în această chestiune a eradicării ereziilor și vrăjitoriei a fost chiar mai mare decât cea a Bisericii; absolutismul monarhic a profitat și a încercat în permanență să controleze desfășurarea proceselor – depășindu-și astfel statutul de „braț înarmat al Bisericii”.

Un exemplu elocvent este acela că atunci când

Carol Quintul a instituit, în 1522, o *inchiziție de stat* (s.n.) în Țările de Jos, el a ales un laic, Frans Van der Hulst, membru în Consiliul Brabantului, pentru a conduce anchetarea „celor infectați cu veninul ereziei”¹⁶.

Un studiu sumar asupra legislației laice în Imperiu, în Țările de Jos și în Anglia, afirmă Jean Delumeau, permite verificarea durtății crescânde a statului față de vrăjitorie în secolul al XVI-lea și la începutul celui de al XVII-lea¹⁷.

Mergând în sensul tradiției *Bulle*-lor papale, condamnările sunt întărite de stat printr-o „legislație de panică” – cum o numește Jean Delumeau:

În Insulele Britanice, ca și pe continent, legislația împotriva vrăjitoriei a fost întărită și pe alocuri instituită chiar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și la începutul celui

¹² *Ibidem*, p. 263.

¹³ *Ibidem*, p. 270.

¹⁴ *Ibidem*, p. 272.

¹⁵ *Ibidem*, p. 273.

¹⁶ Jean Delumeau, *op. cit.*, p.275.

¹⁷ *Ibidem*, p. 276.

de al XVII-lea. Revoluția calvinistă, notează H.R. Trevor-Roper, a adus în Scoția în 1563 prima lege împotriva vrăjitoriei, inaugurând un secol de teroare. Primul statut englez care a condamnat vrăjitoria datează din 1542 și a fost agravat în 1563, printr-un *Act împotriva conjurațiilor, farmecelor și vrăjitorilor*. Guvernul era într-adevăr preocupat de înmulțirea activităților (...) sub formă de profeții mincinoase, preziceri astrologice și conjurații diverse¹⁸.

Acest *Act* din 1563 a a fost revizuit în 1604 căpătând forme extrem de agravante: pentru o a doua abatere a unui inculpat judecat într-o primă instanță și care își ispășise condamnarea, pedeapsa era moartea.

În ciuda acestei rigori sporite,

notează Delumeau,

tortura (...) pare să fi fost utilizată rareori în Anglia unde, pe de altă parte, condamnații erau spânzurați și nu arși pe rug¹⁹.

Se mai poate afirma, observă Delumeau,

că Anglia a urmărit vrăjitoria cu mai puțină violență decât Țările de Jos și Lorena. (...) Pe de altă parte, Scoția presbiteriană i-a reprimat fără cruțare pe „acoliții diavolului”, în timp ce Statul Pontifical n-a suferit de obsesia vrăjitoriei, iar condamnările Inchiziției spaniole în acest domeniu au fost surprinzător de moderate²⁰.

O informație deosebit de interesantă este cea oferită de Elliot Rose în lucrarea *A Razor for a Goat: Problems in the History of Witchcraft and Diabolism*²¹ – abordarea sa fiind asemănătoare cu cea din *The Witch-Cult in Western Europe*²², a lui Margaret Murray și cu *The History of Witchcraft and Demonology*²³, a lui Montague Summers – conform căreia un ordin ocult al vrăjitorilor, numit *Marele Coven*, ar fi existat în Scoția, „în fruntea căruia s-ar fi aflat în anii 1590 Francis Stewart, conte de Bothwell²⁴, care a încercat să-l ucidă cu mijloace magice pe regele James al II-lea”²⁵.

¹⁸ *Ibidem*, p. 280.

¹⁹ *Ibidem*, p. 282.

²⁰ *Ibidem*, p. 286, 287.

²¹ Elliot Rose, *A Razor for a Goat: Problems in the History of Witchcraft and Diabolism*, University of Toronto Press, Toronto, 1989.

²² Margaret Alice Murray, *The Witch-Cult in Western Europe*, Clarendon Press, Oxford, 1921.

²³ Montague Summers, *The History of Witchcraft and Demonology*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.Ltd, London, 1926.

²⁴ Pentru mai multe informații referitoare la acest subiect, *vide*: Margaret Alice Murray, *op. cit.*, pp. 55–59 și mai ales excelenta lucrare – Teza de Doctorat în Filosofie – a lui Robin G. Macpherson: *Francis Stewart, 5-th earl Bothwell, c. 1562–1612: Lordship and Politics in Jacobean Scotland*, University of Edinburgh, 1998.

²⁵ Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 298.

Astfel, observă Delumeau,

contrar celor credute de Stendhal și de mulți alții după el, infernul, locuitorii și uneltele sale au acaparat cel mai mult imaginația occidentalilor la începutul Timpurilor moderne și nu în Evul Mediu²⁶.

În consecință, afirmă cercetătorul francez,

trebuie să corectăm cele scrise de Burckhardt despre Renaștere. Aceasta n-a însemnat o reală descătușare a omului decât pentru unii, ca Leonardo, Erasmus, Rabelais, Copernic ș.a., în timp ce pentru cei mai mulți dintre membrii elitei europene ea a constituit sursa unui sentiment de slăbiciune²⁷.

Acesta este, prin urmare, contextul social, politic și religios premergător apariției primelor instituții științifice din Anglia, în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

Când Știința Modernă s-a născut în secolul al XVII-lea, scrie Dr. Robert Lomas într-un interesant studiu prezentat la Gresham College pe data de 4 aprilie 2007, având titlul *Sir Robert Moray – Soldier, scientist, spy, freemason and founder of The Royal Society*,

Anglia a suferit un Război Civil devastator. Început ca o ceartă referitoare la rolul regilor din Casa Stuart și a Parlamentul englez, aceasta s-a sfârșit prin decapitarea lui Charles I. Pe parcursul acestei perioade tulburi, Magia a murit, iar Știința și-a aflat începutul²⁸.

După cum afirmă Lomas,

Într-un fel sau altul, în mijlocul bătăliilor dintre Rege și Parlament, științele moderne, experimentale, au luat ființă. O țară, care arse de vii cel puțin 100 de femei bătrâne pe an²⁹, suspectându-le că au cauzat molime prin aruncarea de „priviri rele” –, în mod spontan a produs o masă critică de oameni de știință cu discernământ și gândire logică.

Când, cum și de ce s-a întâmplat aceasta? Referitor la *când* și *cum* este ușor de răspuns, afirmă Lomas, acest lucru s-a întâmplat într-o zi de miercuri, pe data de 28 noiembrie a anului 1660, la Gresham College. Atunci a avut loc prima întrunire a membrilor *Royal Society*, care s-a desfășurat după prezentarea publică a unei prelegeri ținute la Gresham College. *De ce* reprezintă o întrebare mult mai dificilă.

²⁶ *Ibidem*, p. 81.

²⁷ *Ibidem*, p. 102.

²⁸ Robert Lomas, *Sir Robert Moray – Soldier, scientist, spy, freemason and founder of The Royal Society*, Gresham College, London, 2007, p. 1.

²⁹ Afirmarea Dr. Lomas este exagerată, însă aserțiunea își păstrează sensul referitor la condițiile extreme în care au apărut științele moderne.

Vechile credințe în forțele magice nu au murit instantaneu, nici măcar printre fondatorii *Royal Society*. În 1657, când Sir Christopher Wren, membru fondator al societății, și-a prezentat prelegerea inaugurală ca Profesor de Astronomie, aici la Gresham, el a vorbit despre cum Londra a fost în mod special favorizată de „diversele influențe celeste ale diferitelor planete, devenind centrul artelor mecanice, comerțului, precum și al științelor liberale”³⁰.

Fondatorii acestei Societăți nu erau doar primii oameni de știință, aceștia erau de asemenea și ultimii magicieni (*sorcerers*). Ashmole aparținea unei societăți a Rosacruicienilor și era un astrolog practicant; Newton a studiat și a scris despre conceptul rosacruician al alchimiei; în timp ce Robert Hooke³¹ apela la magie pentru a efectua experimente care includeau păianjeni și coarne de unicorn³².

Să fi fost doar întâmplarea aceea care a adus împreună atât de mulți părinți ai științelor moderne, în acele vremuri dificile, și care să-i fi inspirat să dezvolte o nouă logică pozitivistă? La doar cinci luni după reîntoarcerea lui Charles al II-lea pe tronul Angliei, acest mic grup de oameni au pus bazele științelor moderne. Atunci, în atmosfera haotică a Londrei aflată în plină epocă a Restaurației, datorită interesului comun pentru prelegerile publice, toți cei ce urmau să devină membrii fondatori ai *Royal Society*, indiferent din ce tabără politică sau religioasă ar fi făcut parte, s-au întâlnit pentru a discuta la o ceașcă de ceai la Gresham College, într-o după amiază cețoasă de noiembrie. Restul este istorie!³³

Analiza noastră asupra ascensiunii *Royal Society of London* va avea în vedere doar perioada cuprinsă între anii 1660 și 1730 – adică de la înființarea societății și până în timpul președenției lui Isaac Newton³⁴. Autorii și lucrările pe care le vom folosi ca surse de informare pentru primii ani de activitate sunt Thomas Sprat, *The History of the Royal-Society of London, For the Improving of Natural Knowledge*³⁵ și Thomas Birch, *The History of the Royal Society of London, For Improving of Natural Knowledge, from its first rise*³⁶. Istoria *Royal Society*, scrisă de Th. Sprat, acoperă doar intervalul cuprins între anii 1660–1667, fiind dezvoltată – prin prezentarea unei documentații foarte bogate – și continuată ulterior de Th. Birch, în cuprinsul celor patru volume ale cărții mai sus amintite, care se ocupă de perioada dintre anii 1667–1687. Din anul 1695, *Societatea* va publica cu regularitate volumele

³⁰ Robert Lomas, *op. cit.*, p. 1.

³¹ Robert Hooke (1635–1703), savant englez, astronom și fizician, autor al legii care îi poartă numele (*Legea lui Hooke*).

³² Robert Lomas, *op. cit.*, p. 2.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Sir Isaac Newton a fost presedinte al *Royal Society* din anul 1703 și până în 1727 când, pe 31 martie, se stinge din viață la Kensington, Middlesex.

³⁵ Thomas Sprat, *The History of the Royal-Society of London, For the Improving of Natural Knowledge*, Printed by T.R. for J. Martyn at *The Bell* without Temple-bar, and J. Allestry at *The Rose and Crown* in Duck-lane, Printers to the *Royal Society*, London, 1667.

³⁶ Thomas Birch, *The History of the Royal Society of London, For Improving of Natural Knowledge, from its first rise*, vol. I–IV, Printed for A. Millar in the Strand, London, 1756–1757.

Philosophical Transactions of the Royal Society of London – acestea cuprinzând comunicările științifice și descrierea experimentelor sau cercetărilor efectuate de membrii prestigioasei instituții, din acea perioadă, până în prezent.

Totul a început, povestește Thomas Sprat în *Istoria sa*,

la puțin timp după sfârșitul Războiului Civil, la Oxford, în locuința Dr. Wilkins³⁷ de la Wadham College, care era pe atunci locul de întâlnire al oamenilor învățați și virtuoși; aici a avut loc prima întrunire care a pus bazele a tot ceea ce a urmat. Universitatea avea, în vremea aceea, mai mulți membri care adoptaseră un mod de gândire liber și era, de asemenea, frecventată de unii *gentleman* cu o gândire filosofică, pe care nenorocirile prin care trecea Regatul, liniștea și siguranța unei retrageri din mijlocul „oamenilor cu haine lungi” (*Gown-man*³⁸) – îi atrăgea acolo³⁹.

Primul lor scop a fost, nici mai mult, nici mai puțin, doar acela de a respira aer proaspăt și de a discuta în liniște unul cu altul, fără a se lăsa cuprinși de pasiunile și nebunia acestui Veac întunecat⁴⁰.

Numele acelor oameni „învățați și virtuoși” despre care vorbește Thomas Sprat – căroră li s-au alăturat și alte personalități ale vremii, formând grupul de cercetători preocupați de studiul fenomenelor naturii și universului pe care Robert Boyle avea să-l numească, în scrisorile din 1646–47, *Invisible College* – sunt următoarele:

Conducătorul acestora și cel mai implicat dintre ei era Dr. Seth Ward⁴¹, actualmente Lordul Episcop (*Lord Bishop*) de Exeter, Dl. Robert Boyle, Dr. John Wilkins, Sir William Petty, Dl. Mathew Wren, Dr. John Wallis, Dr. Jonathan Goddard⁴², Dr. Thomas Willis⁴³, Dr. Ralph Bathurst⁴⁴, Dr. Christopher Wren, Dl. Lawrence Rooke⁴⁵.

³⁷ E vorba de John Wilkins (1614–1672), membru fondator al *Royal Society*, episcop de Chester și profesor la Universitățile din Oxford și Cambridge.

³⁸ Expresia *Gown-man* folosită de Sprat în textul original este un arhaism a cărui formă de plural: *gownsmen* se referă la persoanele care – datorită profesiei – poartă „haine lungi”, cum ar fi o robă, în cazul judecătorilor și avocaților, dar și a cadrelor universitare din Anglia, sau o reverendă, precum în cazul preoților. Sensul din text este însă acela folosit în *Evanghelia după Marcu*, 12:38, unde Iisus spune: „Păziți-vă de cărturari, căroră le place să umble în *haine lungi* (s.n.) și să le facă lumea plecăciuni prin piețe”.

³⁹ Thomas Sprat, *op. cit.*, p. 53.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Seth Ward (1617–1689) a fost un episcop englez preocupat de studii în domeniul matematicii; din anul 1649 devine profesor de astronomie la Universitatea din Oxford.

⁴² Jonathan Goddard (1617–1675) a fost un medic chirurg care a făcut parte din armata lui Oliver Cromwell; în anul 1655 devine profesor de medicină la Gresham College.

⁴³ Thomas Willis (1621–1675) a fost un medic englez care a avut o contribuție deosebită în istoria anatomiei, neurologiei și psihiatriei.

⁴⁴ Ralph Bathurst (1620–1704) a fost un medic și teolog englez, prieten al lui Christopher Wren, ales președinte al Trinity College în 1664 și pro-rector al Universității din Oxford între anii 1673–76.

⁴⁵ Thomas Sprat, *op. cit.*, p. 55.

Întrunirile lor erau atât de dese, pe cât programul de viață și problemele personale le permiteau; o atenție particulară era arătată Chimiei și Mecanicii – însă nu aveau nici reguli și nici metode fixe, deoarece intenționau mai degrabă să-și comunice unii altora descoperirile, care puteau fi făcute mai sigur cu compasul, decât printr-o cercetare teoretică obișnuită. Dealtfel, modul lor de lucru era să se întâlnească într-o casă particulară, pentru a putea gândi în mod liber asupra fenomenelor Naturii (*works of Nature*); să emită conjeturi și să propună probleme, din domeniul Matematicii sau Filosofiei, care le apăreau în cale⁴⁶.

Întotdeauna, însă, menționează Thomas Sprat, când a fost adusă în discuție vreo *problemă de natură teologică*, aceasta se desfășura în particular, pentru propria delectare, displăcându-le să abuzeze de astfel de discuții în public⁴⁷.

Prin urmare și-au continuat activitatea [la Oxford] fără nici o întrerupere majoră, până în apropierea anului 1658. Atunci au fost chemați în diferite părți ale Țării și un mare număr dintre aceștia au venit la Londra. Aici ei obișnuiau să se întrunească la *Gresham Colledge*, în fiecare zi de miercuri, iar joia susțineau prelegeri Dr. Christopher Wren și Dl. Lawrence Rooke. În acest loc, li s-au alăturat câteva persoane remarcabile prin natura cunoștințelor dobândite, cum ar fi: Lordul Viconte de Brouncker⁴⁸, actualul Lord Brereton⁴⁹, Sir Paul Neile, Dl. John Evelyn⁵⁰, Dl. Henshaw, Dl. Slingsby, Dr. Timothy Clarke⁵¹, Dr. George Ent, Dl. Balt, Dl. Hill, Dr. Crone și alți *gentleman*, a căror înclinații și preocupări mergeau în aceeași direcție⁵².

Au urmat apoi „anii funești” (*Fatal years*) ai Războiului Civil – perioadă în care locația lor de întrunire a fost rechiziționată de armată, devenind cazarmă pentru soldați. Dar, odată cu întoarcerea regelui, situația a revenit la normal, pentru *Royal Society* minunatul an de pace 1660 reprezentând începutul oficial al activității sale.

Lucrarea lui Thomas Birch ne prezintă o istorie mult mai amănunțită și documentată a *Royal Society* – completând și continuând demersul lui Thomas Sprat:

Era, conform memoriilor Dr. John Wallis⁵³, în jurul anului 1645, când mai multe personalități de marcă care locuiau în Londra, fiind în mod special interesate de noua filosofie naturală și experimentală, au căzut de acord să se întâlnească săptămânal într-o

⁴⁶ *Ibidem*, p. 56.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ William Brouncker (1620–1684), al II-lea Viconte de Brouncker, matematician cunoscut pentru introducerea *formulei Brouncker*; a fost primul președinte al *Royal Society*.

⁴⁹ William Brereton (1631–1680), al III-lea Baron de Brereton, a fost un matematician englez, membru al Casei Comunelor în 1659; a devenit membru al *Royal Society* în 1663.

⁵⁰ John Evelyn (1620–1706) a fost un scriitor englez, autor al unui *Jurnal* ce acoperă perioada cuprinsă între anii 1641–1697, membru al *Royal Society*; moto-ul său era *Omnia exploreate; meliora retinete* – „Cercetează totul; păstrează ce-i mai bun” (*Epistola I către Tesalonicieni*, 5:21).

⁵¹ Timothy Clarke a fost un medic englez, membru al Colegiului Balliol, Oxford – membru fondator al *Royal Society*; se cunoaște doar anul morții sale: 1672.

⁵² Thomas Sprat, *op. cit.*, p. 57.

⁵³ Considerațiile Dr. Wallis asupra propriei sale vieți, în prefața ediției D-lui Thomas Hearne, a *Cronicii* lui Peter Langtoft, vol. I, p. 161.

anumită zi, pentru a purta discuții referitoare la astfel de teme. Printre aceștia erau Dr. John Wilkins, Dr. Wallis, Dr. Jonathan Goddard, pe atunci candidat, iar după aceea membru al *College of Physicians*, Dr. George Ent, Dr. Francis Glisson și Dr. Christopher Merket, doctor în medicină; Dl. Samuel Foster, profesor de astronomie la Gresham College; D-l Theodore Haak, cetățean al Palatinatului din Germania, care a fost cel dintâi ce a adus în discuție și a propus aceste întâlniri, și mulți alții. Întreunirile aveau loc uneori în locuința Dr. Goddard din Woodstreet, alteori într-un loc asupra căruia se cădea de acord din Cheapside și câteodată la Gresham College, sau în vecinătatea acestuia. Convenția era să fie excluse din discuție chestiunile politice (*affairs of state*) și interogațiile teologice, fiind abordate și examinate doar problemele filosofice și tot ceea ce are legătură cu acestea, precum medicina, anatomia, geometria, astronomia, navigația, statica, magnetismul, chimia, mecanica, experimentele din științele naturale și caracterul acestora studii, această activitate fiind apoi continuată acasă sau în unele prezentări publice⁵⁴.

Aceste adunări se pare că au fost menționate sub titlul de *Invisible College* sau *Philosophical College* de către D-l Boyle în unele scrisori ale sale scrise între 1646 și 1647⁵⁵.

Între anii 1648 și 1649 echipa care participa la aceste întruniri a început să se despartă; Dr. Wilkins a fost numit director la Wadham College pe 13 aprilie 1648; Dr. Wallis a devenit „Profesor Savilian”⁵⁶ de geometrie la Universitatea din Oxford în iunie 1649, iar Dr. Goddard a fost numit director al Merton College pe 9 decembrie 1651. Aceștia, care se aflau în Londra, au continuat să se întâlnească ca și înainte; iar membrii rămași la Oxford s-au alăturat lor, atât de des pe cât afacerile sau dispoziția îi aducea în metropolă. Aceștia din urmă, în acord cu Dr. Seth Ward, Profesorul Savilian de astronomie și apoi succesiv Episcop de Exeter și Salisbury; Ralph Bathurst, Doctor în Medicină, președinte al Trinity College și Protopop de Wells; Dr. William Petty, Dr. Thomas Willis, pe atunci un eminent chirurg la Oxford și mulți alții au continuat întâlnirile la Oxford, studiul filosofiei naturale și experimentale devenind la modă acolo. Ei se întâlneau la început, de câte ori aveau ocazia, în locuința Dr. Petty, din casa unui farmacist, cu scopul de a face cercetări asupra medicamentelor și a altor substanțe. După plecarea acestuia în Irlanda, în septembrie 1652, aceștia s-au întâlnit, dar nu atât de regulat ca înainte, în apartamentul Dr. Wilkins de la Wadham College; și, după ce acesta a fost desemnat Maestru al Trinity College din Cambridge, unde s-a mutat în septembrie 1659, activitatea s-a desfășurat în locuința onorabilului Robert Boyle, care a venit la Oxford spre sfârșitul lunii iunie 1654 și a rămas acolo până aproximativ în aprilie 1668, când s-a stabilit la Londra⁵⁷.

Cea mai mare parte a membrilor societății de la Oxford a venit la Londra în jurul anului 1659. Aceștia se întâlneau în mod obișnuit la Gresham College în fiecare miercuri, cu ocazia prelegerilor de astronomie ale D-lui Christopher Wren, și joia pentru cele de geometrie ale D-lui Lawrence Rooke; lor li s-au alăturat, după aceea, Lord Brereton, Sir Paul Neile, John Evelyn, Thomas Henshaw, Henry Slingsby, Dr. Timothy Clarke, Dr. Ent, William Balle, Abraham Hill, D-l (mai târziu Dr.) William Croune și diverși alți *gentleman*i, ale căror înclinații se îndreptau în aceeași direcție. Ei au continuat să se

⁵⁴ Thomas Birch, *The History of the Royal Society of London*, p. 2.

⁵⁵ Idem, *The life of the honourable Robert Boyle*, p. 66, 67 și 78, edit. London, 1744, in 8vo.

⁵⁶ Titlul de *Savilian Professor* a fost instituit la Universitatea din Oxford în anul 1619. Acesta a fost fondat de către Sir Henry Savile, matematician și director al Merton College, Oxford.

⁵⁷ Thomas Birch, *op. cit.*, p. 3.

întâlnească, de-a lungul timpului, odată, și chiar de două ori pe săptămână, până când au fost nevoiți să se despartă din cauza dezordinilor sociale din anul 1659, când locul lor de întrunire a devenit cazarmă pentru soldați⁵⁸

Întrunirile au fost reluate și frecventate de un număr mare de persoane remarcabile din punct de vedere al cunoștințelor și caracterului, începând cu anul 1660, după Restauratie; și, așa cum reiese din Jurnalul *Royal Society*, pe 28 noiembrie 1660, Lordul Viconte de Brounecker, Dl. Boyle, Dl. Bruce, Sir Robert Moray, Sir Paul Neile, Dr. Wilkins, Dr. Goddard, Dr. Petty, Dl. Balle, Dl. Rooke, Dl. Wren și Dl. Hill – după conferința D-lui Christopher Wren de la Gresham College, s-au retras, pentru o discuție particulară, în apartamentul D-lui Rooke, unde, printre alte probleme discutate, a fost făcută propunerea de a întemeia un colegiu pentru promovarea disciplinelor experimentale din domeniul fizico-matematicii. Și deoarece aceștia aveau acum ocazia să se întâlnească mai des unii cu alții, a fost făcută propunerea de a se îmbunătăți natura întrunirilor prin adoptarea unui mod mai organizat de desfășurare a acestora⁵⁹.

În acest sens, au căzut de acord ca de acum înainte să continue întrunirile săptămânale din fiecare miercuri, de la ora trei după-amiaza, în cabinetul D-lui Rooke de la Gresham College, iar în perioada vacanței să se întâlnească în locuința D-lui Balle din Temple. S-a mai hotărât ca fiecare membru, atunci când este admis, să plătească o taxă de zece *shillingi*; și pe lângă aceasta, să se angajeze să plătească un *shilling* pe săptămână, fie că e prezent sau absent, atâta timp cât face parte din rândurile *Societății*. La această întrunire Dr. Wilkins a fost numit Președinte, D-l Balle trezorer și D-l Croune, deși absent, a fost numit secretar⁶⁰.

La următoarea întrunire, în data de 5 decembrie 1660, Sir Robert Moray a venit cu vești de la Curte, conform cărora Regelui i-a fost adus la cunoștință modul de desfășurare al întrunirilor și acesta le-a apreciat în mod pozitiv, fiind gata să le sprijine⁶¹.

Acest fapt s-a împlinit însă pe 15 iulie 1662, când regele Charles II a semnat *Charta Regală* de înființare a *Royal Society of London*, Lordul Brouncker fiind ales primul Președinte, iar pe 23 aprilie 1663 a urmat o a doua *Chartă*, în care regele semna ca membru fondator, iar titlul academiei era înscris sub numele de *Royal Society of London for Improvement of Natural Knowledge*.

În perioada care ne interesează în mod special: 1660–1730, activitatea *Royal Society* s-a intensificat, numărul membrilor a crescut⁶² și a apărut propunerea – venită din partea lui John Evelyn – de a se construi un sediu permanent; acest deziderat, însă, a rămas doar în proiect. Prestigiul *Societății* a crescut mai ales în lunga perioadă a președenției lui Isaac Newton (1702–1727), regele dar și guvernul Majestății Sale cerând deseori sfaturi Consiliului *Royal Society* în problemele de mare interes științific. De-a lungul timpului, din diferite cauze de natură administrativ-financiară, *Societatea* a fost nevoită să-și schimbe sediul; astfel, în 1705,

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Thomas Birch, *op. cit.*, p. 3.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 4.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² În anul 1739 s-a ajuns la un număr de aproximativ 300 de membri.

a trebuit să părăsească Gresham College pentru a se muta, temporar, în Cotton House; de aici, pe 26 octombrie 1710, s-au mutat în două clădiri din Crane Court, pe Fleet Street. În anul 1780, *Societatea* s-a mutat din nou, de această dată la Somerset House, această proprietate fiindu-le oferită prin grija Majestății Sale. În anul 1873, sediul *Royal Society* a fost mutat în clădirea Burlington House, alături de mai multe instituții de prestigiu⁶³, iar din anul 1967 și până în prezent sediul *Royal Society* se află în clădirea Carlton House, la numerele 6–9.

Lista președinților *Royal Society of London*, de la fondare și până în perioada președenției lui Newton, este relevantă – reflectând concepția fondatorilor despre cum trebuie să fie structurată organizația, cât și despre apartenența socială, politică și religioasă a celor ce puteau deveni membrii ai acesteia. Vom regăsi printre aceștia, dar și în rândul președinților *Societății*, oameni cu vederi politice regaliste sau susținători ai regimului parlamentar, având preocupări sau profesii diverse și aparținând unor credințe religioase diferite. Poate că cea mai importantă regulă a *Royal Society* – ridicată de întemeietorii acestei academii științifice la nivel de *principiu* – a fost aceea de a exclude din sfera dezbaterilor subiectele cu caracter politic sau teologic.

Primul președinte al *Royal Society of London*, în perioada 1662–1677, a fost Lordul Viconte de Brouncker, matematicianul; au urmat apoi, între anii 1677–1680, Sir Joseph Williamson, funcționar public și om politic; în perioada 1680–1682 a urmat la conducerea societății Sir Christopher Wren, arhitect, medic și astronom; cel de-al patrulea președinte a fost, între 1682–1683, Sir John Hoskyns, avocat; între 1683–1684, Cyrill Wyche, avocat și om politic; 1684–1686, Samuel Pepys, membru al Parlamentului; 1686–1689, Conte de Carbery, om politic; 1689–1690, Conte de Pembroke, om politic; 1690–1695, Sir Robert Southwell, diplomat; 1695–1698, Charles Montagu, poet și om de stat; 1698–1703, Lordul Somers, jurist și om de stat; între anii 1703–1727 președinte a fost Sir Isaac Newton; i-a urmat între 1727–1741 Sir Hans Sloane, medic și colecționar de artă, iar între anii 1741–1752, președinte a fost Martin Folkes, colecționarul pasionat de studiul Antichității.

Influențele ideologice pe care le-au suferit membrii fondatori ai *Royal Society* s-au concretizat într-o doctrină filosofică de factură *iluministă* și raționalistă, având în centrul preocupărilor observația științifică și analiza experimentală; *empirismul* a reprezentat o abordare metodologică generală de verificare a teoriilor și obținere a informațiilor științifice, iar interesul pentru legile naturale, cercetarea ordinii cosmice, cât și încrederea în puterea benefică a *rațiunii umane*⁶⁴ au constituit reperele fundamentale ale activității *Royal Society of London*. Din punct de vedere etc,

⁶³ De exemplu, *Royal Academy of Arts* s-a mutat în clădirea Burlington House încă din anul 1867.

⁶⁴ *Motto-ul* Iluminismului era sintetizat prin maxima kantiană *Sapere aude!* („Îndrăznește să gândești!”).

abordarea acestora s-a situat în orizontul unei viziuni umaniste și antropocentriste, însoțită de un scepticism moderat, care însă au condus – pe tărâm religios – la formarea unei concepții de factură *deistă*.

Un rol important – din punct de vedere al filiației ideologice a *Royal Society* – l-au avut și membrii grupului format în jurul lui Samuel Hartlib⁶⁵ între anii 1630–1660. Acest grup de oameni, interesați de practicarea metodei experimentale pentru a ajunge la cunoaștere, era cunoscut sub denumirea de Cercul Hartlib (*Hartlib Circle*); din acesta făceau parte Sir Cheney Culpeper⁶⁶, John Dury⁶⁷, Benjamin Worsley⁶⁸ și, probabil, George Starkey⁶⁹. Unii cercetători⁷⁰ fac însă distincție între Cercul Hartlib și ”grupul de la Gresham College, Oxford”, la care se referea Robert Boyle în scrisorile sale sub numele de *Invisible College*⁷¹. Din acesta din urmă ar fi făcut parte: Boyle, William Petty, Arnold Boate, Cressy Dymock, Gabriel Platte și Miles Symner.

Atât Samuel Hartlib, cât și John Dury erau susținători entuziaști ai reformei educaționale a lui Jan Amos Comenius; fondatorii *Royal Society* se raportau însă la concepția dezvoltată de Francis Bacon în lucrarea *The New Atlantis*⁷². Putem afirma că atât grupul „comenienilor” din jurul lui Hartlib, cât și Cercul „baconienilor” de la Oxford, din jurul lui Boyle, numit de acesta *Invisible College*, își datorau filiația doctrinară unui reformator precum Jan Amos Comenius, unui vizionar precum Johann Valentin Andreae sau unui filosof precum Francis Bacon. Ioan Petru Culianu, în lucrarea *Călătoria în lumea de dincolo*, afirmă următoarele – referitor la rolul deosebit de important pe care Johann Valentin Andreae l-a avut în epocă:

În timpul celui de-al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, un grup de protestanți germani din Palatinat, conduși de Johann Valentin Andreae, a inventat o societate secretă, numită *Confreria Rosicruciană* (sau *Rose-Croix*),

⁶⁵ Samuel Hartlib (1600–1662) a fost un filolog erudit de origine anglo-germană, discipol al lui Jan Comenius.

⁶⁶ Cheney Culpeper (1601–1663) a fost un latifundiar englez, susținător al lui Samuel Hartlib.

⁶⁷ John Dury (1596–1680) a fost un pastor calvinist scoțian și un intelectual de marcă din timpul Războiului Civil interesat de experimentele din domeniul alchimiei.

⁶⁸ Benjamin Worsley (1618–1673) a fost un medic englez preocupat de experimentele din științele naturale; a scris lucrări de alchimie și a fost un personaj central în *Invisible College*, alături de Robert Boyle, în anii 1640.

⁶⁹ George Starkey (1628–1665) a fost un american din Colonii, medic practician, preocupat de alchimie; a scris numeroase tratate sub pseudonimul *Eirenaeus Philalethes*; a decedat în anul 1665, în timpul Marii Ciume din Londra.

⁷⁰ R.E.W. Maddison, *The Life of the Honouable Robert Boyle F.R.S.*, Taylor & Francis Ltd., London, 1969, p. 69.

⁷¹ Un astfel de *Colegiu* era menționat în textele rosacruceiene germane din sec. al XVII-lea, dar și în lucrarea *Noua Atlantidă* (*New Atlantis*) a lui Francis Bacon, sub denumirea de *Casa lui Solomon* (*House of Solomon*).

⁷² În *Istoria Royal Society* scrisă de Thomas Sprat, acesta face nu mai puțin de unsprezece trimiteri la textele sau concepția filosofului Francis Bacon, la care se referă cu formula „my Lord Bacon” (vide: Thomas Sprat, *The History of the Royal-Society of London*, p. 98).

cu intenția de a conduce omenirea la niște incredibile realizări spirituale și tehnologice. Această invenție s-a dovedit a fi mai incitantă ca orice altceva; mulți savanți mai cred încă în mod serios că ea a accelerat, dacă nu chiar a generat, progresele majore în epistemologie atribuite secolului al XVII-lea, stabilind obiectivele cercetării științifice pentru secolele următoare⁷³.

Prin urmare, influența exercitată asupra membrilor *Invisible College* și fondatorilor *Royal Society of London* de către manuscrisele rosacruciene – care datorau, însă, foarte mult din punct de vedere ideologic neoplatonismului, pitagorismului și filosofiei hermetice a lui Paracelsus –, dar mai ales a lucrării lui Johann Valentin Andreae, *Christianopolis*⁷⁴, a filosofiei lui Francis Bacon și proiectului educațional prezentat de acesta în *Noua Atlantidă* (*The New Atlantis*⁷⁵) și, bineînțeles, gândirii lui Jan Amos Comenius – expusă în lucrarea *Didactica Magna*⁷⁶, a fost decisivă pentru parcursul ideologic din anii următori ai nou formatei academii londoneze.

⁷³ Ioan Petru Culianu, *Călătorii în lumea de dincolo*, Ed. Polirom, București, 2015, p. 53.

⁷⁴ Johann Valentin Andreae, *Christianopolis, an Ideal State of the Seventeenth Century*, University of Illinois, 1914.

⁷⁵ Francis Bacon, *New Atlantis*, Printed for John Crocke at the *Signe of the Ship* în St. Pauls Church-yard, London, 1660.

⁷⁶ Jan Amos Comenii, *Didactica Magna, Opera Didactica Omnia*, Ab fino 1827 aci 1657 continuata, Amsterdam, Impensis D. Laurentii de Geer, *Excudenmi*, Christophfrus Cwnradus & Gabriel a Kov, Anno M.DC.LVII.